

FÖRSVUNNEN SEDAN 2012

Den 15 december 2012 stoppades Sombath Somphones bil av polis. Sedan dess har ingen sett honom. – Jag hoppas att han lever. Att inte veta är det allra svåraste, säger hustrun Ng Shui Meng.

TEXT: IVAR ANDERSEN

Ng Shui Meng vill inte träffas i sitt hem. Hon misstänker att det är övervakat. Istället föreslår hon ett möte i den lilla butik för rättvisemärkta och lokalproducerade varor som hon driver i centrala Vientiane. Hon startade rörelsen som en extra inkomstkälla för att finansiera de landsbygdsutvecklingsprojekt hon drev tillsammans med maken och livskamraten *Sombath Somphone*. Det var också här hon såg honom sista gången – den 15 december 2012 – för nästan fyra år sedan.

– Han hade haft ett möte och mötte mig här i butiken, säger Ng Shui Meng. Jag körde min bil och han följde efter i sin jeep, vi skulle bara hem och äta middag. Jag lade märke till att vi åkte förbi en polispostering

och en stund senare märkte jag att han inte var bakom mig, men jag tänkte att det kanske var en annan bil emellan. Jag åkte hem, lagade mat och dukade bordet. Men han kom aldrig.

Sombath svarade inte i telefon. Ingen av hans vänner hade hört av honom. Sjukhusen hade inte fått in någon patient med hans signalement.

VÄNTADE HEMMA. Den 15 december 2012 väntade Ng Shui Meng på att maken skulle komma hem men han är försvunnen sedan dess.

FOTO: JONAS GRATZER

Nästa dag polisanmälde Ng Shui Meng makens försvinnande. Därefter försökte hon rekonstruera hans färdväg. Vid polisposteringen de passerat föregående kväll lade hon märke till en övervakningskamera och kontaktade polisen för att få se videoupptagningen. Vad hon beskriver som en "våldigt ung" polis godkände hennes begäran.

– Det jag såg chockade mig, säger Ng

Shui Meng. Filmen visade hur polisen stoppar hans jeep. Jag ser honom gå ut och gå mot polisen. Sedan stannar en motorcykel. Föraren pratar med polisen och kör iväg med Sombaths jeep. Sedan dröjer det några minuter innan de knuffar in Sombath i en bil och kör iväg honom.

Polisen nekade att lämna ut filmen men tillät en familjemedlem som följt med Ng Shui Meng att filma skärmen med sin

BEVISET. Övervakningsbilderna från polisspärren den 15 december 2012 visar hur Sombath Somphone kliver ur sin jeep för att tala med polisen (1). Sedan körs hans jeep iväg av en person som kommit på motorcykel (2). En pickup lämnar sedan platsen (3) och där försvinner spåren av Sombath Somphone. FOTO: WWW.SOMBATH.ORG/AI

LAOS

HUVUDSTAD:
Vientiane

POLITIK:
Folkdemokratisk republik sedan 1975 med marxist-leninistiska Laotiska revolutionära folkpartiet som statsbärande parti. President och generalsekreterare i partiet är Bounnhang Vorachith.

YTA:
236 800 km²
(Sverige:
449 964 km²).
BEFOLKNING:
6,8 miljoner.

mobiletelefon. Denna mobilfilm är i dag den enda kopia som existerar för den som vill granska Sombath Somphones försvinnande. Trots flera erbjudanden om extern hjälp med teknisk analys har laotisk polis nekat att tillhandahålla originalet.

Den officiella utredningen slog – i strid med videobevisningen – fast att polisen kontrollerat Sombath Somphones körkort men varken gripit eller kvarhållit honom. Samtidigt lanserade myndigheterna ett möjligt motiv till försvinnandet: ”Det är möjligt att Herr Sombath har kidnappats på grund av en personlig konflikt eller en affärskonflikt.”

Amnesty International drog en annan slutsats. I en rapport från 2013 konstateras att allt pekar på att Sombath Somphone föll offer för ett påtvingat försvinnande.

”Det faktum att polisen inte gjorde någonting för att hindra att Sombath fördes bort antyder antingen inblandning eller delaktighet. Polisen försökte inte hindra kidnapparna eller skydda Sombath. I alla händelser kan Sombath inte ha blivit bortförd utan polisens kännedom, vilket tyder på antingen stöd eller samförstånd”, skriver Amnesty International i rapporten.

Vem var då denne man som laotiska myndigheter fruktade så mycket att han var tvungen att försvinna? I utländska medier

har Sombath Somphone omväxlande kallats aktivist eller människorättsförfvarare men Ng Shui Meng säger att ingen av dessa termer ger en träffande beskrivning:

– Att vara aktivist skulle vara ett hinder i Laos eftersom du alltid är beroende av samarbete med regeringen. Sombath arbetade specifikt med hållbar utveckling och utbildningsfrågor för att förbättra livet på landsbygden.

Ng Shui Meng brottas själv med att förstå kidnappningen av maken. Han utmanade inte myndigheterna och hade goda relationer med flera medlemmar i regeringen.

– Han kände till de restriktioner som finns i Laos, vad man inte kan göra och säga, och han försökte aldrig testa gränserna. Men kanske blev någon grupp avundsjuk för att hans idéer fick så stor spridning? Jag kan inte förstå varför, men ibland kan människor som förespråkar fred och ickevåld ses som farliga av vissa grupper, säger Ng Shui Meng.

Sedan 1996 anordnas årligen högnivåmötet ASEM där ledare från Europa och Asien möts för att diskutera ekonomi och politik. I anslutning till och i samarbete med varje möte arrangeras också Asia-Europe People’s Forum, AEPF, där det civila samhällets organisationer möts för att diskutera samma frågor.

2012 hade uppdraget att arrangera ASEM

tilldelats Laos. Anne-Sophie Gindroz hade då tillbringat 3,5 år i landet som landschef för den schweiziska biståndsorganisationen Helvetas. Det som skulle komma att bli

Anne-Sophie Gindroz

hennes sista månader i Laos ägnade hon åt att i samarbete med Sombath Somphone organisera just AEPF.

– Laos ville inte ha forumet men de var tvungna att acceptera det för att få högnivåmötet, säger hon. Sombath var optimistisk, han försökte alltid se det

positiva i tillvaron och tyckte att det var ett bra tillfälle att bygga förtroende med regeringen.

Med ett tusental deltagare blev forumet den överlägset största tillställning i sitt slag som anordnats på laotisk mark. Men myndigheterna såg till att sätta sitt avtryck på arrangemanget. Anne-Sophie Gindroz beskriver deltagare som hotades, informationsmaterial som beslagtogs och diskussioner

ner som infiltrerades av regeringsagenter.

– Forumet var stort med aktivister från Thailand och Europa och för de mer konservativa elementen i regeringen blev det en väckarklocka. De fick en uppfattning om vad ett civilsamhälle är för någonting och kom fram till att de inte vill ha det i Laos. De ville sända ett budskap. Att de kommer att fortsätta öppna sig ekonomiskt men inte politiskt.

Efter forumet skickade Anne-Sophie Gindroz en skrivelse till andra internationella organisationer verksamma i landet där

FARLIGT. Vid ASEM-mötet hölls också ett sidomöte för civilsamhället. FOTO: ASEM

JAPANBESÖK. Sombath Somphone på ett foto taget av frun Ng Shui Meng vid ett besök i Japan 2008. FOTO: TT

VÄNTAN. Ng Shui Meng stannar i Laos och hoppas på livstecken .

FOTO: JONAS GRATZER

hon beskrev trakasserierna under forumet. Myndigheterna kom på något sätt över en kopia och den 7 december utvisades hon utan vidare förklaringar från Laos. En vecka senare försvann Sombath Somphone vid poliskontrollen. Bägge händelserna är enligt Anne-Sophie Gindroz relaterade till forumet:

– De angrep mig för att jag är synlig. Och de angrep Sombath för att han är den mest respekterade företrädaren för civilsamhället i Laos. Vad de säger är att ”om det kan hända Sombath kan det hända er alla”, det är ett väldigt effektivt sätt att skrämja till tystnad.

Enpartistaten Laos har sedan Laotiska revolutionära folkpartiet kom till makten 1975 ett dystert facit gällande mänskliga och politiska rättigheter. Under senare år har markstölder och tvångsflyttningar dokumenterats i anslutning till infrastrukturprojekt, liksom förföljelser av minoriteter och flera fall av godtyckliga frihetsberövanden.

Opolitiska föreningar och ideella organisationer är formellt tillåtna men all verksamhet följs noga av regimen. Och efter Sombaths försvinnande har handlingsutrymmet minskat än mer, säger Ng Shui Meng:

– Åren innan Sombath försvann försökte fler och fler grupper organisera sig, men efteråt har det blivit svårare att få tillstånd. Och varje år när tillstånden ska förnyas så tar processen längre tid än året innan. Du måste få tillstånd att resa till provinsen du vill arbeta i, du måste låta lokala myndigheter närvara under dina aktiviteter och inspektera allt ditt material och författa en utförlig rapport varje gång du har gjort något. Möjligheterna har minskat och många väljer bort att arbeta med de känsliga frågorna.

Ng Shui Meng är född i Singapore. Sombath Somphone kommer från en fattig familj på den laotiska landsbygden. De träffades under universitetstiden i Hawaii, USA, och fann varandra genom motståndet mot Vietnamkriget som hade spridit sig till Laos.

Efter krigsslutet följde hon med till Laos och medan Sombath Somphone bedrev sina hållbarhetsprojekt gjorde Ng Shui Meng karriär inom FN:s barnorgan Unicef.

I dag är det hon som försöker hålla projekten vid liv, i väntan på livstecken från maken. Att lämna det land vars styre av allt att döma är inblandat i livskamratens försvinnande har aldrig varit aktuellt.

– Jag har haft mitt liv här med Sombath i mer än 30 år, säger Ng Shui Meng. Jag kan inte förutse framtiden men min plats är här. Och nu när han inte är här med mig kommer jag att stanna och leta efter honom.

Osäkerheten är det värsta, säger hon. Sombath Somphone var 61 år då han försvann och hade precis börjat medicinera mot tilltagande prostatabesvär. Samtidigt har det blivit svårare att väcka opinion kring makens försvinnande. Människorättsorganisationer som Amnesti och Human Rights Watch är alltjämt engagerade, men de biståndsorganisationer och diplomatiska beskickningar som inledningsvis försökte pressa regimen tycks ha tappat intresset. Personalomsättningen är stor och när de som kände Sombath personligen lämnat landet har protesterna klingat av.

– Kanske är det vad de som tog honom vill, säger Ng Shui Meng. Kanske vill de uttradera minnet av det Sombath stod för. ■■■

I skuggan av Vietnamkriget

När den vietnamesiska generalen Võ Nguyên Giáp i maj 1954 hade vunnit slaget om Dien Bien Phu avslutades det franska kolonialstyret över Indokina. Laos blev ett självständigt kungadöme men drogs snart in i Vietnamkriget.

TEXT: ULF B ANDERSSON GRAFIK: LOTTA LUNDIN

BOMBER OCH INBÖRDESKRIG

FRÅN DET KOMMUNISTISKA Nordvietnam gick den så kallade Ho Chi Minh-leden genom Laos till rebellerna i Sydvietnam, där regimen från 1963 fick omfattande stöd från USA. Under 1964–1973 blev Laos det mest bombade landet i världen i förhållande till storlek och spåren av USA:s bombkrig finns kvar än idag med mängder av blindgångare som ännu inte har röjts.

År 1960 inleddes ett inbördeskrig mellan den kommunistiska Pathet Lao-rörelsen och den USA-stödda regeringen i Laos.

Flera fredsförsök kollapsade och kriget fortsatte. När USA den 30 april 1975 lämnade Sydvietnam övertog Pathet Lao snart makten i Laos och den 2 december 1975 avskaffades monarkin och en folkdemokratisk republik utropades.

PÅ VÄG. Ho Chi Minh-leden gick genom Laos. FOTO: WIKIPEDIA

LAOS IDAG

SEDAN 1975 STYRS LANDET av marxist-leninistiska Laotiska revolutionära folkpartiet. Landet är ett av de fattigaste i Asien och en tredjedel av befolkningen beräknas leva under den internationella fattigdomsgränsen.

År 1990 öppnades landet för utländska besökare och sedan dess har turismen växt till en viktig inkomstkälla. Ekonomin har börjat liberaliseras för att locka utländska investerare. Politiskt fortsätter det styrande kommunistpartiet att behålla sitt maktmonopol.

FOTO: TT BILD

HISTORISKT. Laos president Bounnhang Vorachith tar emot USA:s president Barack Obama.

Den 5 september 2016 blev Barack Obama den förste sittande amerikanske presidenten som besökte Laos.

PÅTVINGAT FÖRSVINNANDE

- Påtvingat försvinnande är en folkrättslig term som används för att beskriva ett frihetsberövande som antingen utförs av en stat eller med tillstånd av en stat och där staten förnekar kännedom om detsamma.
- År 2006 antog FN:s generalförsamling konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden. Enligt konventionens artikel 6 betraktas påtvingande försvinnanden i organiserad form som brott mot mänskligheten.